

Acta Academiae Beregsasiensis,

Philologica

2023

ISSN 2786-6726 (online)

ISSN 2786-6718 (print)

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

**Acta Academiae Beregsasiensis,
Philologica**

Науковий журнал / Scientific journal / Tudományos folyóirat

Випуск ІІ / Volume II, Issue 1 / II. évfolyam, 1. szám

Берегове / Berehove / Beregszász

2023

УДК 001.891:81'(05)

DOI (журнал / journal / folyóirat): 10.58423/2786-6726

DOI (випуск / issue / szám): 10.58423/2786-6726/2023-1

«Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica» – науковий журнал, заснований у 2021 році ЗВО «Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ». Мета видання – висвітлювати та популяризувати сучасні наукові студії в царині української, угорської та іноземної філології, пропагувати наукові досягнення країни в галузі мовознавства та літературознавства. / *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica* – scientific journal founded in 2021 by Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education. The aim of the journal is to present and popularize the results of modern scientific research in the field of Ukrainian, Hungarian and foreign philology and to promote the country's scientific results in the field of linguistics and literature. / *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica* – a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola által 2021-ben alapított tudományos folyóirat. A kiadvány célja az ukrán, a magyar és a külföldi filológia területén végzett modern tudományos kutatások eredményeinek ismertetése és népszerűsítése, az ország tudományos eredményeinek népszerűsítése a nyelvészet és az irodalomtudomány területén.

Журнал виходить два рази на рік. / The journal is published twice a year. / A folyóirat évente kétszer jelenik meg.

Свідоцтво про державну реєстрацію / Certificate of state registration / Az állami regisztrációról szóló tanúsítvány:

KB № 25090-15030P, 08.11.2021.

Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ (Протокол №6 від 21.06.2023) / Recommended for publication by the Academic Council of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (protocol No. 6 dated 21.06.2023) / Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa (6. sz. jegyzőkönyv, 2023.06.21.).

Головний редактор / Editor-in-Chief / Főszerkesztő:

Аніко Берегсасі, PhD, доктор габіліт., доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ, Україна) / **Anikó Beregszászi**, PhD, habil., Associate Professor (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine) / **Beregszászi Anikó**, PhD, habil., docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Заступник головного редактора / Deputy Editor-in-Chief / Főszerkesztő-helyettes:

Єлизавета Барань, PhD, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ, Україна) / **Erzsébet Bárány**, PhD, Associate Professor (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine) / **Bárány Erzsébet**, PhD, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Відповідальні секретарі редколегії / Executive secretaries of the editorial board / Felelős szerkesztők:

Вільмош Газдаг, PhD, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ, Україна) / **Vilmos Gazdag**, PhD, Associate Professor (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine) / **Gazdag Vilmos**, PhD, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)
Андрея Певсе, PhD (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ, Україна) / **Andrea Pösze**, PhD (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine) / **Pösze Andrea**, PhD (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Контактні дані редакції / Contact details of the editorial office / A szerkesztőség kapcsolattartási adatai:

90202, Закарпатська обл., м. Берегове, вул. І. Франка, буд. 14, корпус 2 / 90202, Transcarpathia, Berehove, Ivan Franko Street, 14, building number 2 / 90202, Kárpátalja, Beregszász, Ivan Franko u. 14, 2. számú épület.

Офіційний сайт журналу / The official website of the journal / A folyóirat hivatalos honlapja:

<https://aab-philologica.kmf.uz.ua/>

E-mail: aab-philologica@kmf.org.ua

ISSN 2786-6726 (online)

ISSN 2786-6718 (print)

© Автори / The Authors / A szerzők, 2023

© Редактори / The Editors / A szerkesztők, 2023

© Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ /
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education/
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2023

Зміст / Contents / Tartalom

Дослідження / Studies / Tanulmányok

Kontra Miklós

Jövőt formáló nyelvi nevelés 9

Beregszászi Anikó, Dudics Lakatos Katalin, Hires-László Kornélia, Pósze Andrea

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola első évfolyamos hallgatóinak körében végzett szövegértési kompetenciavizsgálat eredményeiből 26

Mambetaliev, Askarbek

Implementation and Impact of Language Policy
The Case of Kyrgyz Students 44

Мади Габрієлла, Сакал Імре

Досвід життя в статусі меншини на Закарпатті між двома світовими війнами. Два приклади з художньої літератури..... 76

Гороф'янюк Інна, Борищук Владислав

Запозичення як спосіб номінації їжі та напоїв у центральноподільських говірках.....102

Dudics Lakatos Katalin, Tóth Péter

Kótyuk István és a kárpátaljai magyar nyelvjárások..... 114

Шилов Володимир

Як діяхронічний аналіз мовного ландшафту можна використовувати в діалектології (на прикладі Закарпатської області)?126

Karmacsi Zoltán, Sass Enikő

A fesztiválturizmus nyelvi tájképe Kárpátalján.....139

Gazdag Vilmos

A kétnyelvűségkutatás eredményeinek megjelenése a magyarországi és a kárpátaljai magyar középiskolai oktatásban 161

Рецензії / Reviews / Szemle

Tóth Péter

Beregszászi Anikó – Dudics Lakatos Katalin: Huszonkettő
A kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelés 22 évének története.....185

Kacsur Annamária

Dr. habil. Fábián Gyöngyi: A modern (nyelv)tanárszerep hazai aspektusairól
.....189

Beregszászi Gabiella

Tóth Péter: Nyelvjárási és tudománytörténeti tanulmányok196

Úr Georgina

Gazdag Vilmos: Szláv elemek a kárpátaljai beregszászi járás magyar
nyelvjárásaiban200

Biró Avanda Kinga

Karmacsi Zoltán: „Рóка у лісі живе.” Stratégiák az etnikailag
heterogén családokban nevelkedő gyermekek nyelvi
szocializációjában Kárpátalján. 207

Beregszászi Anikó – Dudics Lakatos Katalin: Huszonkettő

A kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelés 22 évének története

Beregszászi Anikó – Dudics Lakatos Katalin: Huszonkettő. A kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelés 22 évének története Törökbálint, Termini Egyesület, 2023, 172 pp.

Az 1980-as évek végétől egyre inkább felerősödő politikai és társadalmi változások lehetőséget adtak arra, hogy a kárpátaljai magyarság új célokat fogalmazzon meg, megalakítsa érdekvédelmi szervezeteit, fejlessze oktatási intézményrendszerét, különös tekintettel a szóránymagyarságra és a felsőfokú oktatásra. A helyi magyar közösségnek a gazdasági nehézségek és elvándorlás közepette a magyar nyelvű oktatás volt az egyik olyan kapaszkodó, amely a szülőföldön való megmaradást, az anyanyelv megőrzését és továbbadását elősegítette.

Huszonkettő címmel jelent meg a kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelés ezredforduló utáni 22 évének történetét és törekvéseit ismertető kötet. Olyan aktuális kérdésekről tájékozódhatunk a könyvben, hogy mi a regionális nyelvváltozatok szerepe az oktatásban, milyen sajátosságai vannak az anyanyelvi nevelésnek kisebbségi-nemzetiségi helyzetben, mennyire segítik a nyelvi tolerancia és a beszédhelyzethez igazodó nyelvhasználat kialakítását a kárpátaljai iskolákban használt tantervek és tankönyvek. A kötet szerzői, Beregszászi Anikó és Dudics Lakatos Katalin, a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatói.

A könyv első fejezete összefoglalja az előzményeket, az oktatástervezés során megfogalmazott főbb célokat, az ezredforduló táján végzett kárpátaljai szociolingvisztikai vizsgálatoknak a témát érintő tanulságait. Az Iskola 2000 című kutatás egyik tapasztalata az volt, hogy az érettségi előtt álló tanulók az írásbeli tesztben nem-standard változatokat is használtak vagy fogadtak el helyesnek. „A vizsgálat adatai rámutattak arra, hogy a kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelés hatékonysága számos nyelvi változó presztízsváltozatának elsajátíttatása terén alacsony. Vagyis immár empirikus adatokra hivatkozva kijelenthetjük: a felcserélő szemlélet a kárpátaljai magyar iskolák anyanyelvoktatásában kudarcot vallott” (22). Az eredmények egyre sürgetőbbé tették az anyanyelvi nevelés korszerűsítését.

A második rész áttekintést ad arról, hogy a hozzáadó szemlélet és a hasznosítható nyelvi tudás közvetítése mennyire van jelen a kárpátaljai iskolákban használt

tankönyvekben. Már az 1990-es évek közepétől egyre többen megfogalmazták, hogy a kárpátaljai magyar anyanyelvoktatásban nagyobb hangsúlyt kellene tenni a nyelvi változatosságra, a helyi nyelvváltozatokra és a különböző kommunikációs helyzethez igazodó nyelvhasználat kialakítására. A szerzők a szemléletváltás szükségességét a következőkben látják: „a nyelvtant nem öncélúan kell tanítani, hanem azért, hogy a tanuló könnyen, magabiztosan és tudatosan tudjon válogatni a rendelkezésére álló nyelvi elemek közül, amikor egy konkrét élethelyzetben kell szóban vagy írásban megnyilvánulnia” (33).

A Kótyuk István és munkatársai által 2005-ben készített tantervben, valamint a 2005 és 2011 között megjelent tankönyvekben a szociolingvisztikai és dialektológiai kutatások eredményei már nagyobb hangsúlyt kaptak. Emellett Beregszászi Anikó útmutatót és feladatgyűjteményt készített az anyanyelvi órákhoz (*A lehetetlent lehetni*. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2012), valamint részletesen ismertette a magyar tannyelvű oktatási intézményeket, az anyanyelvi oktatás céljait, feladatait, tartalmi és módszertani kérdéseit (*Alkalmi mondatok zongorára. A magyar nyelv oktatásának kihívásai kisebbségben*. Törökbálint, Termini Egyesület, 2021).

A 2005-ös tanterv nem a felcserélő (szubtraktív), hanem a hozzáadó (additív) szemléletet ajánlja a magyartanároknak. Tudvalévő, hogy a közösség életében és az anyanyelv megtartásában a nyelvjárásnak is megvan a maga szerepe. Péntek Jánost idézem: „A határon túli régiókban a nyelv megtartása nem képzelhető el a nyelvjárásokban való megmaradás nélkül” (*A nyelvjárások többletértéke a külső régiók kettősnyelvűségében és kétnyelvűségében*. In: Bódi Zoltán – Ferenczi Gábor – Pál Helén szerk., *A magyar nyelvjárások a XXI. században – nyelvstratégiai megközelítésben*. Budapest, Magyarságkutató Intézet, 2019. 77).

A 2010-ben megjelent középiskolai tantervet szintén a hozzáadó szemlélet jellemzi. „A középiskolai tananyagtartalomban, mely stilisztikai, szociolingvisztikai és retorikai ismeretekre épült, olyan témák jelentek meg, amelyek a nyelvi otthonosságérzet és a nyelvi tolerancia kialakítását célozták, figyelembe véve, hogy a kárpátaljai magyarság a magyar nyelvterület peremén élő kétnyelvű beszélőközösség” – írják a szerzők (37–38). Példaként említhető, hogy a 10. osztályos tankönyv a kárpátaljai magyarok névhasználatának és nyelvjárásának sajátosságaival is foglalkozik. „A kapcsolódó feladatok mindegyike azt a célt szolgálja, hogy a kárpátaljai magyar iskolás a nyelvjárásokkal, az anyanyelv-változatával kapcsolatban magabiztos, pozitív attitűddel találkozzon a standard tanulásának folyamata során is. Hiszen ez elengedhetetlen a szituatív nyelvhasználat, a magabiztos nyelvi tudat kialakításához” (53–54).

A szerzők felhívják a figyelmet arra, hogy a 2013 és 2019 között készült tankönyvekben „nem jelenik meg sem a szociolingvisztikai, sem a hozzáadó szemlélet. Nem jelennek meg a kárpátaljai nyelvi helyzetet jellemző jelenségek,

sem az erre vonatkozó dialektológiai, szociolingvisztikai kutatások eredményei” (54). Éppen ezért nagyon fontos, hogy a jövőben a tankönyvek lektorálásakor az említett szempontokra is figyelmet fordítsanak.

A könyv harmadik és negyedik fejezete kárpátaljai magyar iskolások és tanárok nyelvi tudatára és attitűdjére vonatkozó felmérések eredményeit mutatja be. A 2006–2008-ban végzett kutatásban 37 település 46 oktatási intézményéből vettek részt iskolások. Az eredményeket Dudics Lakatos Katalin doktori értekezésében részletesen ismertette (*Kárpátaljai magyar iskolások nyelvi tudata és attitűdje*. Budapest, ELTE BTK, kézirat, 2010). A 2018-ban végzett vizsgálat, amelyben 100 pedagógus és 280 iskolás vett részt, egybevetésekre is lehetőséget ad, s egyúttal arra is következtethetünk az adatokból, hogy a 2005-ös tantervnek milyen hatása volt a nyelvi attitűdökre. Az eredményekről röviden azt mondhatjuk, hogy a regionális nyelvváltozatokkal és annak beszélőivel jóval elfogadóbbak voltak a 2018-as felmérésben résztvevő tanulók: „valóban megfigyelhető változás a nyelvjárások megítélése kapcsán a 2005-ben megjelent magyar nyelv tanterv életbe lépése óta. A tanulók jóval nagyobb arányban nyilatkoznak jóindulattal a nyelvjárásokkal, nyelvjárási beszélőkkel kapcsolatban, mint korábban. A kifejtett véleményük is objektívebb, racionálisabb szemléletről vall” (93–94).

A pedagógusok körében végzett vizsgálatok eredményei ugyancsak pozitív változásokat mutatnak. Mivel a nyelvi attitűdök alakításában nemcsak a magyartanároknak van szerepük, célszerű volt más szakos tanárokat is bevonni a felmérésbe. Bár a 2008-as vizsgálatban résztvevő pedagógusok többsége érzékelte, hogy a környezetükben beszélnek nyelvjárásban, többségük válaszából a távolságtartó attitűd érződött. A hozzáadó szemlélet inkább azoknál volt felfedezhető, akik részt vettek továbbképzéseken, tájékozottabbak voltak nyelvészeti kérdésekben (97–98). A szakmai előadások és tudományos ismeretterjesztés pozitív hatása azóta is érzékelhető: a felmérés adatai azt mutatják, hogy a pedagógusok jóval elfogadóbbak lettek a nem standard nyelvváltozatot beszélőkkel szemben (104).

Az ötödik fejezet a nyelvi tolerancia alakításának lehetőségeit, valamint a beregszászi főiskola ezirányú módszertani törekvéseit foglalja össze. A beregszászi pedagógusképzésnek és a főiskola oktatói által tartott továbbképzéseknek fontos részét képezi a nyelvek és nyelvváltozatok iránti tolerancia kialakítása, az additív szemlélet érvényesítése (135). Az intézmény programjában jelenleg erre leginkább az Anyanyelvi tantárgypedagógia, a Szociolingvisztika és a Magyar dialektológia című tantárgyak alkalmasak. A nem magyar szakos diákokat a szabadon választhatóként meghirdetett Nyelv és társadalom című tantárgy vezeti be a témakörbe. A diákok nyelvi-nyelvhasználati tudatosságával több vizsgálat foglalkozott (szakdolgozat is készült e témakörből). Az intézmény nagy hangsúlyt tesz a környezetnyelv és az idegen nyelvek oktatására, az adott

tudományterület magyar, ukrán és angol szaknyelvének elsajátítására (138). Itt említhetjük meg példaként a Gazdag Vilmos által készített szakszótárt (*Magyar-ukrán nyelvészeti szakszótár*. Beregszász–Ungvár, II. RF KMF – „RIK-U” Kft., 2021).

A szerzők az Utószóban megállapítják, hogy az anyanyelvi nevelés megújításához nélkülözhetetlen a tanulók és tanárok nyelvi attitűdjének rendszeres vizsgálata, a tantervek, tankönyvek, módszertani kiadványok és tanórák elemzése. S ami ugyancsak fontos: a tantervkészítés folyamatának átláthatósága és az építő jellegű szakmai vita. Ezekre alapozva lehet új célokat megfogalmazni a magyar nyelv oktatásának ügyében. Jó szívvel ajánlom a kötetet a tanárok, diákok s minden érdeklődő figyelmébe.

Tóth Péter, PhD, ELTE Savaria Egyetemi Központ, thpeter.ung@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5826-0863

Tóth, Péter, PhD, ELTE Savaria University Centre (Hungary), thpeter.ung@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5826-0863

Товт Переп, доктор філософії з галузі мовознавства, Університетський центр «ELTE Savaria» (Будапешт, Угощина), toth.peter@sek.elte.hu, ORCID: 0000-0002-5826-0863

УДК 001.891:81'(05)

DOI журнал: 10.58423/2786-6726

DOI випуск: 10.58423/2786-6726/2023-1

Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica: наук. журн. Вип. II (2023) / редкол.: А. Берегсасі, С. Барань, В. Газдаг та ін.: Закарпат. угор. ін-т ім. Ф. Ракоці II. - Берегове: ЗУІ, 2023. - 212 с. - Текст укр., англ., угор.

ISSN 2786-6726 (online)

ISSN 2786-6718 (print)

«Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica» – науковий журнал, заснований у 2021 році ЗВО «Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II». Мета видання – висвітлювати та популяризувати сучасні наукові студії в царині української, угорської та іноземної філології, пропагувати наукові досягнення країни в галузі мовознавства та літературознавства.

Журнал індексується:

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

MTMT (<https://www.mtmt.hu/>)

MATARKA (https://matarka.hu/szam_list.php?fsz=2348)

CrossRef

Google Scholar

*Відповідальність за зміст і достовірність публікацій покладається наавторів.
Точки зору авторів публікацій можуть не співпадати з точкою зору редколегії.*

Відповідальний за випуск:

Аніко Берегсасі

Бібліотечно-інформаційний центр «Опаціо Черє Янош» при ЗУІ ім. Ф.Ракоці II.

Свідоцтво про державну реєстрацію:

КВ № 25090-15030Р від 08.11.2021 р.

Контактні дані редакції

90202, Закарпатська обл., м. Берегове, вул. І. Франка, буд. 14, корпус 2

Офіційний сайт журналу

<https://aab-philologica.kmf.uz.ua/>

A kiadvány megjelenését az MTA (a Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács) támogatta.

Гарнітура *Sitka Display*. Папір офсетний.

Формат видання 70x100/16.

Умовн. друк. арк. 19,12.

Видавництво Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
90200, м.Берегове, пл. Кошута, буд.6.

Електронна пошта: aab-philologica@kmf.org.ua